

Er zijn van die zinnnetjes die iedereen gebruikt, maar die toch ontbreken in de woordenboeken. Twee taalkundigen verzamelden ze jarenlang en maakten er een boek van.

WOUTER VAN WINGERDEN
EN PEPIJN HENDRIKS



Illustratie: Hein de Kort

‘Wat heb je open?’

Standaardzinnnetjes als smeermiddel

Het begon op een verjaardag. ‘Kon je het een beetje vinden?’ ‘Dat had je nou niet hoeven doen!’ ‘En, voel je je een beetje jarig?’ ‘Ha, daar ben je! We waren je al kwijt!’ ‘Ik heb speciaal een plekje voor je vrijgehouden.’ ‘We hadden het net over je.’

Opeens vielen ze ons op: zinnnetjes die we allemaal kennen, herkennen en – niet in de laatste plaats – zelf óók gebruiken. Ze bleven die avond maar voorbijkomen. En dat was nog maar het begin. Toen we ons er eenmaal van bewust waren, bleek al snel dat ons taalgebruik wemelt van zulke standaardzinnen.

Op het werk bijvoorbeeld (‘Zo, vakantieganger!’), tussen ouders en kinderen (‘Dan zoek je maar een

andere moeder’), als je geïrriteerd bent (‘Als je het zo goed weet, dan doe je het toch lekker zelf?’), in het huishouden (‘Geef niet, het moest toch in de was’), en als je het hebt over het eten (‘Als je het niet weet, proef je er niks van’) of een onwillig apparaat (‘Nou, gaat-ie nog wat doen?’).

Op een plank

We zijn het ‘clichés’ gaan noemen: zinnen die zó algemeen bekend zijn en zó’n vaste vorm hebben dat het lijkt alsof ze op een plank in je hoofd klaarliggen voor het moment dat je er eentje nodig hebt, en die je zonder moeite kunt plaatsen als je ze hoort. We zijn ze gaan opschrijven. Dertien jaar lang. Altijd en overal. Dat moest steeds meteen, anders waren we alweer kwijt wat we net hadden gehoord of gezegd – zó vluchtig zijn ze.

Maar wat zijn deze clichés nu precies? Misschien kunnen we beter omschrijven wat ze vooral níét zijn. Zo zijn het geen dooddoeners: uitspraken die je kunt brengen met veel aplomb, voorafgegaan door ‘Ik zeg altijd maar zo’ en gevolgd door een triomfantelijke blik. Iemand heeft er graag het laatste woord mee.

‘De r zit weer in de maand.’
‘Volgende week om deze tijd
is het al donker.’

Deze clichés werken heel anders. Het zijn geen stereotypen of gemeenplaatsen, en ze houden een gesprek juist op gang, als een soort talig smeermiddel. Dat gaat onbewust: wie een cliché uitspreekt, méént wat hij op zo'n moment zegt. Ze zijn letterlijk, bevatten niet of nauwelijks beeldspraak en zijn vooral een authentieke reactie op iets of iemand. Maar origineel? Dat zijn ze niet.

Lol

Die standaardformulering zorgt ervoor dat clichézinnen een bijzonder effect hebben: ook als je ze zonder context tegenkomt, weet je meteen wanneer ze worden gebruikt. Kies een willekeurig cliché uit deze verzameling en je ziet meteen een plaats, een situatie en het bijbehorende gezelschap voor je.

In de loop der jaren groeide onze verzameling uit tot een collectie van ruim vijfduizend zinnen. Ruim 1500 ervan hebben we gebundeld in een boek: *'Dat hoor je mij niet zeggen!'* Hieronder een voorproefje.

DRINKEN

Waar kan ik jou blij mee maken?
Wat heb je in de aanbieding?
Nou lekker, als je hebt?
Wat heb je erin?

Ach, doe maar wat.
Doe maar wat fris.
Anders ga ik stuiten.

Heb je nog voorkeur voor een smaakje?
Heb je nog trek in koffie of ben je al toe aan iets sterkers?
Als het niet te veel gedoe is ...

Nee, dank je, ik moet nog rijden.
Eentje mag!
Nou, daar zeg ik geen nee tegen.
Nou vooruit, eentje dan.

Zo, laat het bier maar komen!
Wat heb je open?
Nee hoor, het zit al in glas.

Noem jij dat een halfje?
Zeg maar 'ho'.
Wil je me soms dronken voeren?
Oké, geen bier meer voor jou.

Zo, die voel ik wel zitten!
Hier moet ik geen tweede van nemen.
Nee, dank je, ik heb nog.
Ik sla even een rondje over.

Hè, doe nou niet zo ongezellig.
Nou vooruit, omdat je zo aandringt!
Nog eentje dan, om het af te leren.
Ach ja, wat kan mij het ook schelen.

UITERLIJK

Valt je niks op?
Er is iets anders aan je.
Heb je soms een nieuwe bril?

Nee hoor, die heb ik al een tijdje.

Zo kan ik toch de deur niet uit?
Doe je dát aan?
Jij moet ermee lopen.

Dat kan nog wel een dagje.
Als je maar lang genoeg wacht, komt het vanzelf weer in de mode.
Als ik kinderen had, dan gingen ze zo niet over straat.

Ik krijg het al warm als ik naar je kijk.
Goh, wat zie jij er netjes uit?
Draai je eens om?

Ik wou dat ik zulk makkelijk haar had.
Je hebt niks om je voor te schamen.
Jij kan het hebben.
Heb je iets met je haar gedaan?

TIJD VAN HET JAAR

De *r* zit weer in de maand.
Wat wordt het alweer vroeg donker.
Volgende week om deze tijd is het al donker.

Vanaf vandaag worden de dagen alweer langer.
Ik denk de hele tijd dat het maandag is.
Ik ben een beetje in de war met de dagen. – Het is ook zo'n rare week.
Ik zal blij zijn als het normale leven weer begint.

Het mag nog net, hè?
Je kunt goed merken dat het alweer langer licht blijft.
Wat is het lekker lang licht, hè?

KWIJT

Heb je alles?
Ben je niks vergeten?
Jij had toch de kaartjes?
Die zou jij toch meenemen?

Ik ben 'm nu al kwijt.
Net had ik 'm nog.
Vergeet ik bijna het belangrijkste!

Het kan toch niet zomaar weg zijn?
Hij heeft toch geen pootjes gekregen?
Zag jij waar-ie heen ging?

Waar heb je 'm voor het laatst gezien?
Ach joh, die vinden we wel een keer terug.
Zitten ze niet gewoon in je jas?
Anders sturen we het wel op!

Altijd op de laatste plek waar je zoekt!
Zo vind je nog eens wat.
Ik zocht eigenlijk iets anders.
Huh? Waar is iedereen? <

'Dat hoor je mij niet zeggen!' van Wouter van Wingerden en Pepijn Hendriks, met een nawoord door Ton van der Wouden, is onlangs verschenen bij Thomas Rap. Het is via Onze Taal te koop voor € 10,-. Zie ook blz. 288.